VERDENSMÅL

14 LIVET I HAVET

- Havet gisper efter vejret - hvor står Danmark?

2030 - PANELET

Om panelet

2030-panelet er et tværsektorielt ekspertpanel, der har til formål at bistå Folketingets 2030-netværk i at fremme og monitorere den danske samt internationale implementering af FN's 17 Verdensmål. Panelet samler repræsentanter fra erhvervsliv, civilsamfund, uddannelses- og forskningsinstitutioner, kommuner og organisationer med det fælles formål at styrke den danske indsats for bæredygtig udvikling frem mod 2030.

Panelet fungerer som en platform for dialog, videndeling og samarbejde på tværs af sektorer. Gennem analyser, anbefalinger og konkrete initiativer bidrager 2030-panelet til at skabe opmærksomhed om Verdensmålene og understøtte handling blandt beslutningstagere, virksomheder og borgere.

Et centralt fokus for panelet er at følge udviklingen i Danmarks arbejde med Verdensmålene og bidrage til, at politiske prioriteringer og samfundsmæssige indsatser understøtter en bæredygtig udvikling, hvor ingen lades i stikken.

Metode

Denne publikation er en del af 2030-panelets løbende arbejde med at følge Danmarks fremdrift på FN's Verdensmål. Med afsæt i både FN's globale indikatorramme og 2030-panelets Vores Mål-projekt[1] sætter årets statusmåling fokus på udvalgte mål og de udfordringer og muligheder, der knytter sig til dem i en dansk kontekst. I denne publikation sættes fokus på Verdensmål 14 – livet i havet.

FN opdaterer løbende de globale indikatorer for Verdensmålene. Samlet giver de et datagrundlag for at vurdere Danmarks fremskridt og identificere områder, hvor der fortsat er behov for handling.

Hvert år udvælger 2030-panelet en række Verdensmål til nærmere analyse. Udvælgelsen tager blandt andet udgangspunkt i FN's særlige fokusområder, aktuelle samfundsudfordringer og udviklingen i de nationale indikatorer. Formålet er ikke at give en udtømmende status på alle Verdensmål, men at bidrage med viden og perspektiver på udvalgte områder, hvor udviklingen kalder på særlig opmærksomhed og anerkende positive initiativer som fremmer målene.

Denne publikation om Verdensmål 14 bygger primært på data fra Danmarks Statistik samt øvrige relevante nationale kilder.

2030-panelets Vores Mål-projekt har til formål at oversætte og måle fremdrift i arbejdet med FN's 17 Verdensmål til en dansk kontekst.

1 2030-Panelet. 2030-Panelet | Vores Mål-projektet

Danmark har **8.750** kilometer kyst
– længere end distancen fra
København til New York

HVAD HANDLER VERDENSMÅL 14 OM?

Danmark er omgivet af hav. Vi har 8.750 kilometer kyst – længere end distancen fra København til New York – og det maksimale, man kan bevæge sig væk fra havet uden at krydse grænsen ud af landet, er 52 kilometer.

Havet har formet vores kultur, historie og møde med verden. Vi synger om bølgen blå i vores nationalsang, læser om Vikingetogter over Nordsøen i skolebøgerne og bliver blæst igennem – og bagover – af naturen på den jyske vestkyst.

Men havet har det ikke godt. Årtiers overfiskning, bundtrawl og forurening har ødelagt de naturlige levesteder for fisk og andre dyr. Og når først skaden er sket, er vejen tilbage lang: I Østersøen vurderer eksperter, at det kan tage op til 400 år at genoprette det naturlige havmiljø[2].

Men de mange nyheder om havets tilstand – om iltsvind, fedtemøg og kvælstof i vandet – har også bragt fornyet politisk fokus. Og det er nødvendigt. For Verdensmål 14 om livet i havet er stadig en af Danmarks største miljømæssige udfordringer.

2 DR. https://www.dr.dk/nyheder/indland/forsker-det-vil-tage-400-aar-genoprette-havmiljoe-i-oestersoeen

HVOR STÅR VI I DANMARK?

Høje udledninger fra landbruget presser havet

Delmål 14.1 – Reducér havforurening
Inden 2025 skal vi forhindre og reducere alle slags forurening af havet i betydelig grad. Vi skal især sætte ind mod forurening fra aktiviteter på land, heriblandt skrald og forurening med næringsstoffer.

UDVALGT INDIKATOR:

14.1.1 Indeks over kyst overgødskning (kysteutrofiering) og densiteten af flydende plastikaffald

Menneskers aktiviteter på land er en direkte årsag til iltsvind i de nære farvande. Når havet tilføres for mange næringsstoffer, især kvælstof og fosfor, kommer der mere planteplankton og alger. Algerne mudrer vandet, skygger for bundplanter og fører til iltsvind på havbunden, når de synker til bunds og nedbrydes.

Kvælstof og fosfor er nødvendige næringsstoffer. Uden dem kan planter og alger ikke vokse. Men når havet får for meget, tipper balancen. Dette kaldes overgødskning: At havet tilføres flere næringsstoffer, end det kan klare.

Ifølge Miljøstyrelsen og NOVANA stammer omkring 70 procent af Danmarks kvælstofudledning til havet fra landbruget, mens cirka 20 procent skyldes naturlig baggrundsudledning og omkring 10 procent kommer fra renseanlæg og andre punktkilder[3].

Overgødskning måles bl.a. gennem koncentrationen af klorofyl i vandet, der viser mængden af planteplankton.

I fjorde og kystvande lå koncentrationen af klorofyl i 2024 højere end i flere af de foregående år. Også i de åbne indre farvande ses en stigning i de seneste år[4].

FN's indikator for 14.1.1 omfatter både overgødskning og densiteten af flydende plastikaffald. For Danmark findes der data for overgødskning, men ikke tilsvarende nationale data for flydende plastikaffald. Det betyder, at en væsentlig del af havforureningen endnu ikke er fuldt belyst i den danske opfølgning på indikatoren.

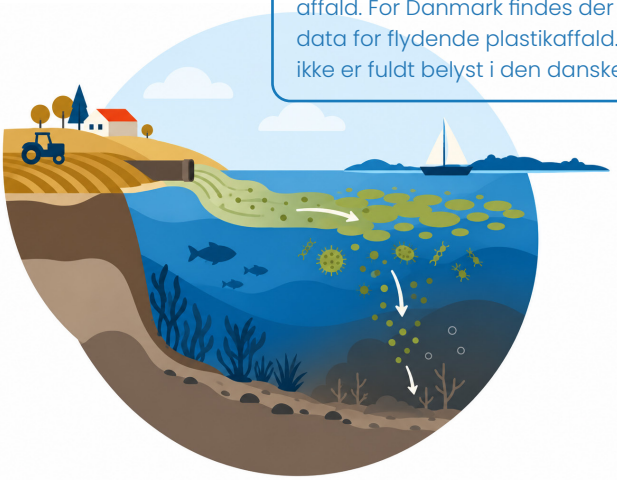

3 Folketinget. MOF, Alm.del - 2022-23 (2. samling) - Bilag 121: Notater som opfølgning på den tekniske gennemgang 18/1-23 af NOVANA 21

4 Danmarks Statistik. Verdensmål Indikator: 14.1.1 - Overgødskningsindeks - Danmarks Statistik

Figur 1: Indeks over kyst overgødskning

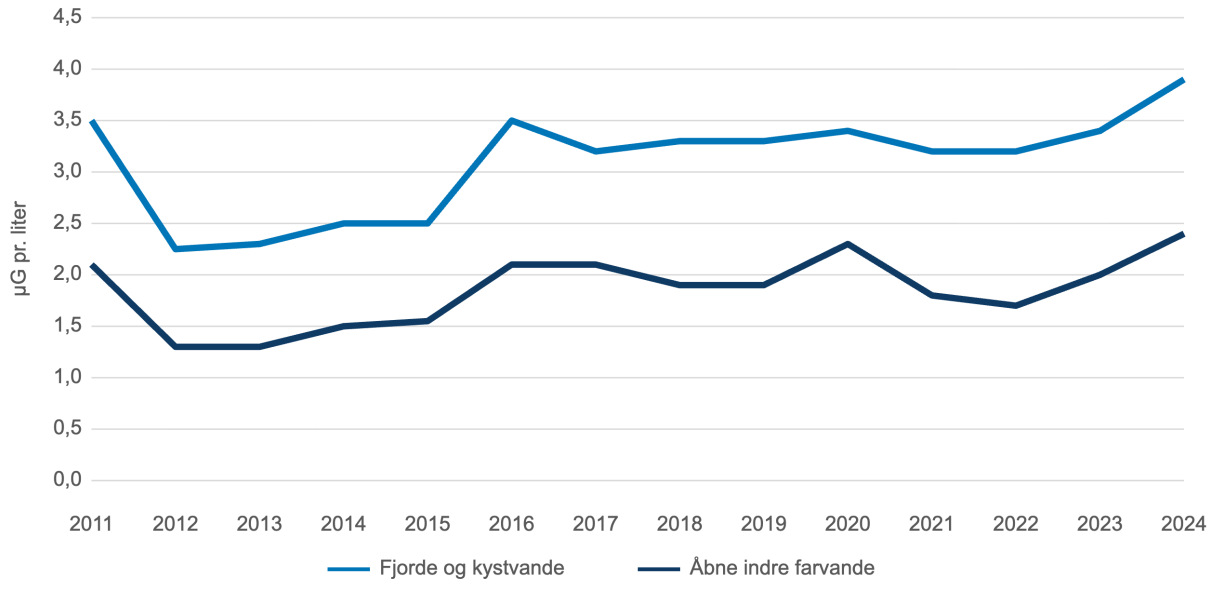

Kilde: Danmarks Statistik, indikator 14.1.1

Fortsat højt niveau af kvælstof i fjorde, kyster og indre farvande

UDVALGT INDIKATOR:

14.1.1a Niveau af kvælstof i Danmarks fjorde, kystvand og åbne indre farvande (Vores mål)

Mængden af kvælstof og fosfor i Danmarks fjorde, kystvande og åbne indre farvande er også fortsat højt. Særligt i fjorde og kystvande er udfordringen stor, fordi det er her udledningen fra land er størst, og vandudskiftningen er mindre end på det åbne hav.

Figur 2: Niveau af kvælstof, i fjorde, kystvand og åbne indre farvande

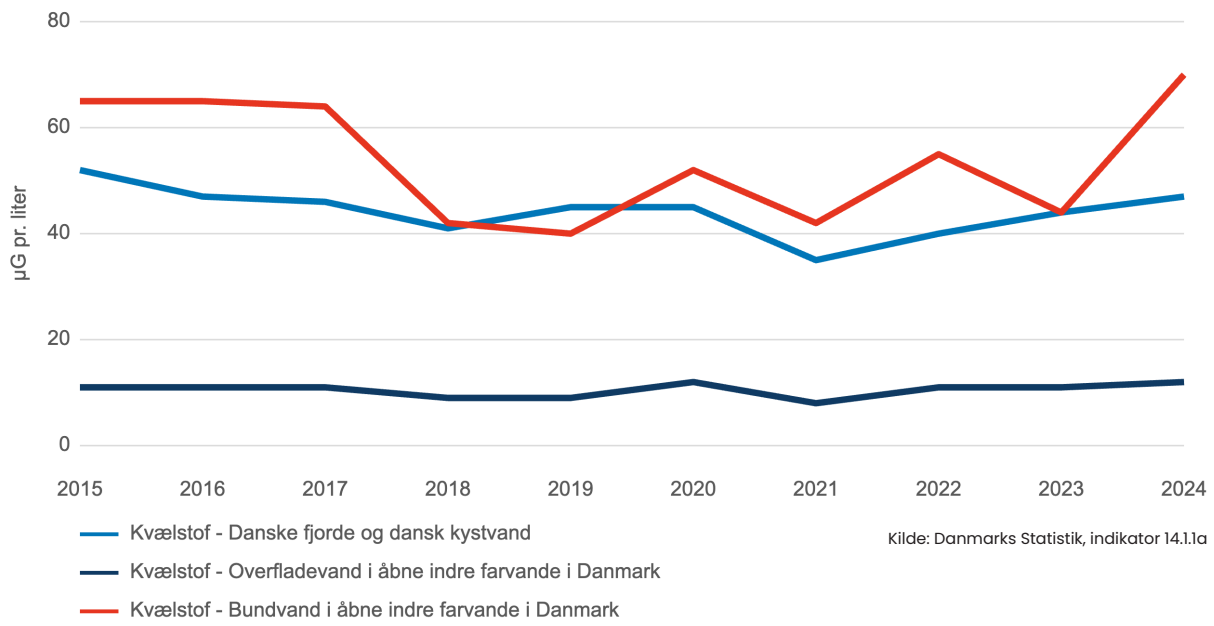

Kilde: Danmarks Statistik, indikator 14.1.1a

Figur 3: Niveau af fosfor i fjorde, kystvand og åbne indre farvande

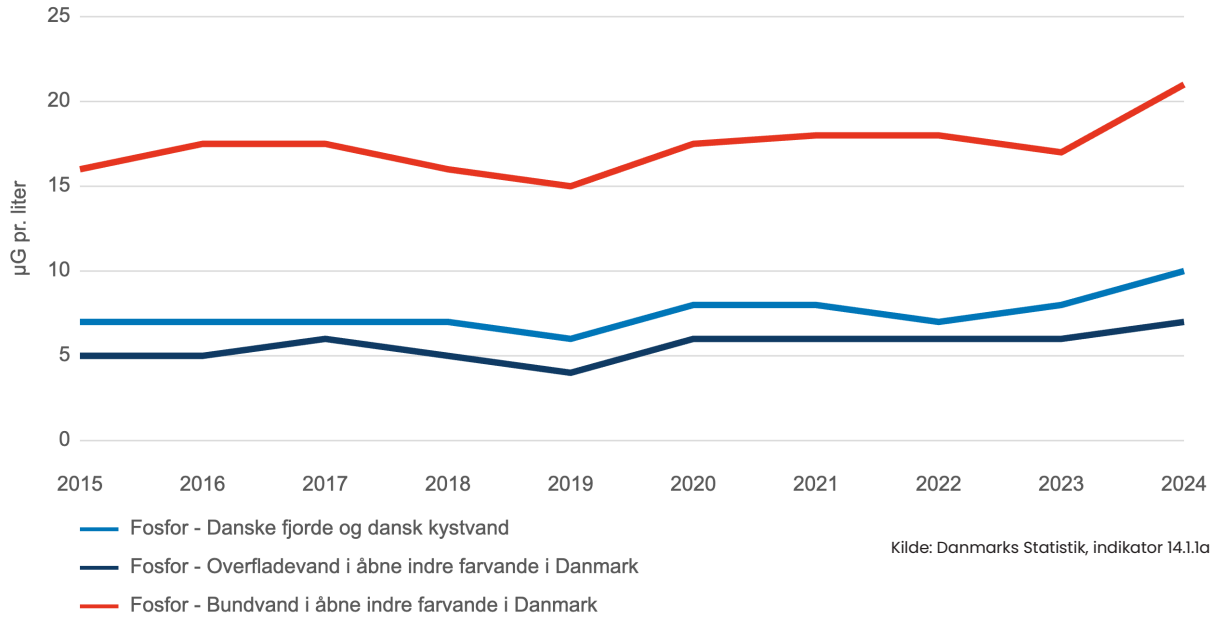

Kilde: Danmarks Statistik, indikator 14.1.1a

Iltsvind viser havets sårbarhed over for næringsstoffer og klimaforandringer

Delmål 14.2 –Beskyt og genopret havets økosystemer
Inden 2020 skal vi forvalte og beskytte økosystemer i havet og langs kysterne på en bæredygtig måde, for at undgå at de bliver beskadiget i betydelig grad. Det skal blandt andet ske ved at styrke økosystemernes modstandsdygtighed og ved at arbejde for at genoprette dem. Målet er at opnå sunde og produktive have.

UDVALGT INDIKATOR:

14.2.1 Iltsvind i de indre danske farvande (Vores mål)

Næringsstoffer påvirker økosystemer over tid. Når der i flere år tilføres for mange næringsstoffer, svækkes havets modstandskraft. Det betyder, at ekstreme vejrforhold – som meget regn og højere temperaturer – lettere kan udløse alvorlige problemer som iltsvind.

Iltsvind er en af de mest alvorlige indikatorer for havets tilstand. Det opstår, når iltkoncentrationen i vandet bliver så lav, at fisk, bunddyr og andre organismer får svært ved at overleve. Moderat iltsvind får fisk og bunddyr til at søge væk. Kraftigt iltsvind kan slå livet på havbunden ihjel[5].

5 Danmarks Naturfredningsforening. Iltsvind | Danmarks Naturfredningsforening

Udviklingen viser store årlige udsving, men også en markant stigende tendens i iltsvindsarealet siden 2010. I september 2024 dækkede iltsvind i de indre danske farvande et meget stort areal grundet for mange næringsstoffer kombineret med varmt vand og for lidt vind i perioden. Midt i september 2024 var ca. 11.000 km2 berørt af iltsvind, som næsten var 50 procent større end i september 2023 og det næste største registrerede nogensinde kun overgået af 2002[6]. I 2025 var tallet markant mindre end i 2024, men fortsat på et højt niveau. Udsvingene viser, at havmiljøet er sårbart over for både næringsstofbelastning og klimarelaterede forhold som øget nedbør og varmere vand. I de værste år har iltsvindet været på 13.000 km2, som svarer til knap en tredjedel af hele Danmarks landareal[7].

Figur 4: Omfanget af iltsvind i de indre danske farvande efter tid og omfang

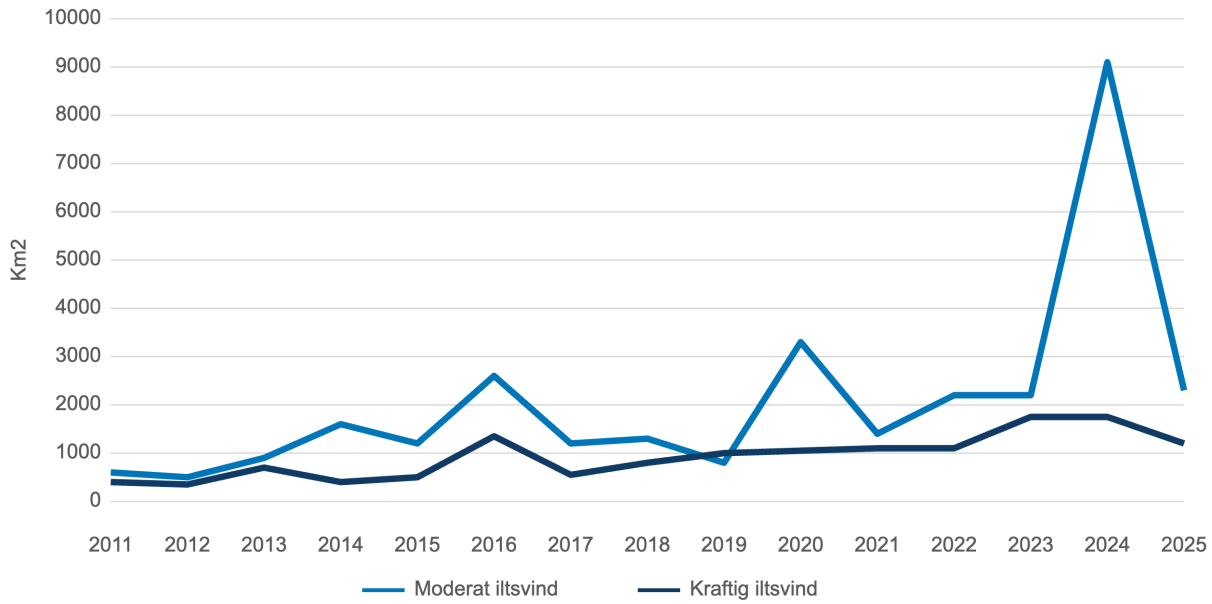

Kilde: Danmarks Statistik, indikator 14.2.1

Beskyttede havområder kræver reel beskyttelse

Delmål 14.5 –Beskyt kyst- og havområder
Inden 2020 skal vi beskytte mindst 10 procent af hav- og kystområder, i overensstemmelse med national og international lov og baseret på den bedst tilgængelige videnskabelige information.

UDVALGT INDIKATOR:

14.5.1 Dækningsgraden af beskyttede havområder i forhold til de samlede havområder

Indikatoren viser hvilken andel af de marine nøgleområder for biodiversitet, der er beskyttet eller omfattet af andre bevaringstiltag. I Danmark gælder det næsten 90% af de marine nøgle-områder, som er de vigtigste områder for biodiversiteten i havet i Danmark, og som udgør ca. en femtedel af de danske farvande. Det er positivt. Det betyder, at mange af de områder, der er vigtige for biodiversiteten, på papiret er omfattet af en eller anden form for beskyttelse.

6 DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. Iltsvind i de danske farvande
7 Danmarks Naturfredningsforening. Iltsvind | Danmarks Naturfredningsforening

Men for livet i havet er det afgørende, hvilken beskyttelse der faktisk gælder. Et område kan være udpeget som beskyttet, men stadig udsættes for bundtrawl, råstofindvinding, støj eller forurening. Derfor er det ikke nok at måle areal. Vi skal også se på kvaliteten af beskyttelsen.

Figur 5: Dækningsgraden af de beskyttede havområder i forhold til de samlede marineområder

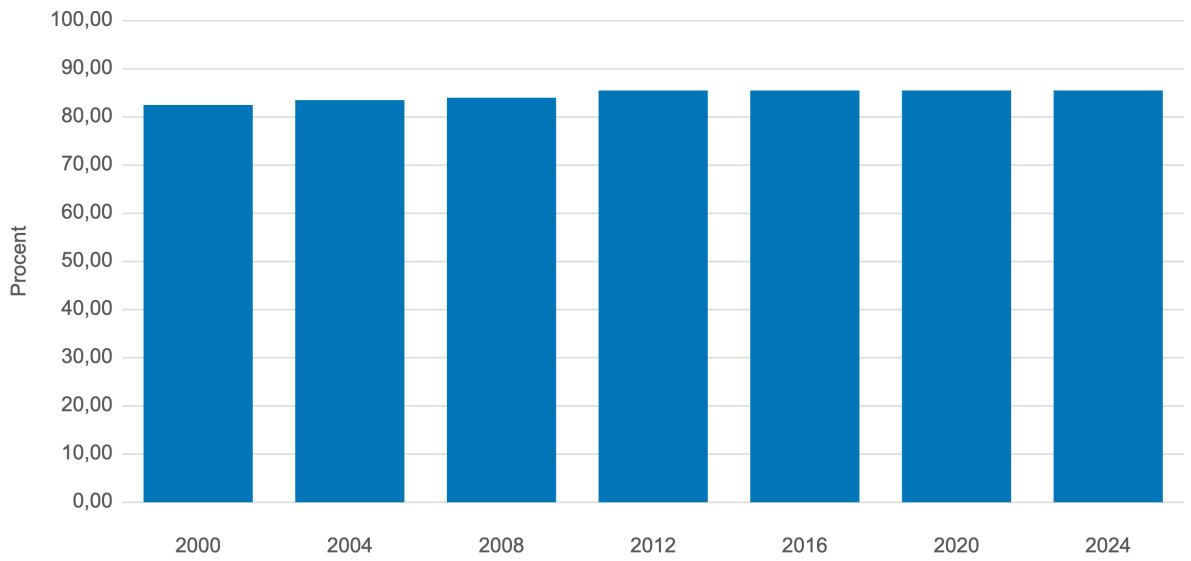

Kilde: Danmarks Statistik, indikator 14.5.1

Næsten 90 % af Danmarks vigtigste marine områder for biodiversitet er omfattet af beskyttelse eller andre bevaringstiltag.

HVAD GØR VI ALLEREDE?

Der er allerede sat en række initiativer i gang, som kan bidrage til at forbedre havmiljøet og styrke arbejdet med Verdensmål 14.

Et vigtigt skridt er, at havmiljøet i stigende grad er blevet et politisk hovedtema og et stort samtaleemne. Iltsvind, døde fjorde og tab af havnatur er ikke længere kun en sag for forskere og miljøorganisationer. Det er blevet en bredere samfundsdagsorden, hvor borgere, kommuner, virksomheder, landbrug, fiskeri, forskere og beslutningstagere diskuterer, hvordan vi får livet tilbage i havet.

Det er i sig selv vigtigt. Havets problemer er ofte usynlige, fordi de foregår under overfladen. Når iltsvind, ålegræs og havbundens tilstand bliver en del af den offentlige debat, skaber det større pres for handling og bedre forudsætninger for langsigtede løsninger.

Aftalen om et Grønt Danmark

Et af de mest centrale initiativer er Aftalen om et Grønt Danmark i 2024, i folkemunde den grønne trepart. Aftalen skal blandt andet bidrage til at reducere landbrugets drivhusudledning, landbrugsarealet og kvælstof fra åer og fjorde. Det er afgørende for havmiljøet, fordi en stor del af havets næringsstofbelastning kommer fra land[8].

Hvis aftalen gennemføres ambitiøst og hurtigt, kan den blive et vigtigt skridt mod at mindske presset på fjorde og kystvande. Det gælder især i de oplande, hvor udledningen af næringsstoffer har direkte betydning for sårbare havområder.

Men effekten afhænger af implementeringen. Havet reagerer ikke på hensigter, men på faktiske reduktioner i udledninger. Derfor er det afgørende, at aftalen følges tæt, at effekterne dokumenteres, og at der justeres, hvis udviklingen ikke går hurtigt nok.

Vandområdeplaner og bedre sammenhæng mellem land og hav

Danmark arbejder også gennem vandområdeplanerne, der skal sikre bedre tilstand i vandløb, søer, kystvande og grundvand. Vandområdeplanerne er vigtige, fordi de netop ser på sammenhængen mellem opland og hav. Det, der sker i landbruget, i byernes vandhåndtering og i vandløbene, påvirker i sidste ende kystvandene[9].

8 Regeringen. Aftale om et Grønt Danmark - Regeringen.dk
9 Miljøstyrelsen. Vandområdeplaner - Miljøstyrelsen

For Verdensmål 14 er denne sammenhæng helt central. Havmiljøet kan ikke reddes alene med indsatser ude på havet. Hvis fjorde og kystvande skal få det bedre, skal belastningen fra land reduceres. Derfor er vandplanlægning, kvælstofreduktion, vådområder, lavbundsprojekter og bedre spildevandshåndtering en del af løsningen.

Overvågning gør problemerne synlige

En anden vigtig indsats er den løbende overvågning af havmiljøet. NOVANA-programmet og data fra Nationalt Center for Miljø og Energi ved Aarhus Universitet giver et vigtigt vidensgrundlag for at følge udviklingen i blandt andet næringsstoffer, iltsvind, ålegræs og miljøtilstand[10].

Det er afgørende, fordi havets tilstand kan være svær at se fra land. Uden systematisk overvågning ville vi ikke vide, hvor alvorligt iltsvindet er, om ålegræsset kommer tilbage, eller om næringsstofniveauerne falder. Data gør det muligt at følge udviklingen, holde politiske beslutninger op mod faktiske resultater og sætte ind der, hvor problemerne er størst.

Samtidig viser indikatorerne, at der stadig er datahuller. For eksempel findes der ikke danske data for flydende plastikaffald som del af FN-indikatoren for havforurening. Det understreger, at bedre data også er en del af indsatsen.

Beskyttelse af havområder og politisk fokus på bundtrawl

Danmark har udpeget en række beskyttede havområder og arbejder med havplanlægning, der skal balancere natur, fiskeri, energi, råstoffer, transport og andre aktiviteter på havet. Det er vigtigt, fordi presset på havarealerne vokser.

Der er også kommet øget politisk fokus på bundtrawl. Bundtrawl er en fiskerimetode, der påvirker havbunden og de arter, der lever der. Når havbunden forstyrres igen og igen, bliver det sværere for økosystemerne at genopbygge levesteder som stenrev, muslingebanker og ålegræsområder[11].

Begrænsninger af bundtrawl i beskyttede områder kan derfor blive et vigtigt skridt mod mere reel havbeskyttelse. Men også her er implementering og opfølgning afgørende. Beskyttelse skal kunne mærkes under overfladen.

10 Ministeriet for Grøn Trepart. NOVANA - overvågning af natur og vandmiljø - Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø
11 Mljøministeriet. Ny milepæl for havet: Stor del af det danske hav bliver nu trawlfrit - Miljøministeriet

2030-PANELETS ANBEFALINGER

Gør kvælstofreduktionerne målbare. 2030-panelet anbefaler, at indsatsen målrettes de oplande, der belaster fjorde og kystvande mest, og styres efter konkrete, målbare reduktioner i kvælstofudledningen. Effekten bør følges systematisk, så virkemidlerne kan justeres, hvis de nødvendige reduktioner udebliver.

Landbrugs- og arealindsatser bør ikke alene vurderes på, hvor mange hektar der omlægges, men på om de faktisk reducerer belastningen af havmiljøet.

"At vandet er så meget varmere medfører, at det indeholder mindre ilt. Det betyder, at vores blinde fokus på kvælstof ikke alene kan redde de indre danske farvande. Vi bliver nødt til at tænke mere på systemet som helhed."

Katherine Richardson, 2030-panelet

Sørg for at beskyttede havområder også er beskyttet i praksis. 2030-panelet anbefaler, at beskyttede havområder får klare regler, der tager udgangspunkt i de naturværdier, områderne er udpeget for at beskytte. Bundslæbende redskaber og andre aktiviteter, der er uforenelige med beskyttelsesformålet, bør begrænses eller forbydes, og effekten af beskyttelsen bør dokumenteres. Samtidig bør genopretningen af ålegræs, stenrev, skaldyrsbanker og andre levesteder styrkes dér, hvor der er potentiale for en varig natureffekt.

Bring fiskeriet inden for havets økologiske grænser. 2030-panelet anbefaler, at fiskekvoter fastsættes med afsæt i den videnskabelige rådgivning, at indsatsen mod ulovligt udsmid styrkes, og at fuldt dokumenteret fiskeri gennemføres hurtigst muligt.

Samtidig bør omstillingen til mere skånsomme og kystnære fangstformer fortsætte, så fiskeri-reguleringen både tager hensyn til fiskebestande, havbund og biodiversitet.

"Hvis der laves store, beskyttede områder til havs, kan det være en kæmpe gevinst for alt fra biodiversiteten til fiskeriet."[12]

Alexander Holm, 2030-panelet

Konkrete mål for miljøfarlige stoffer. 2030-panelet anbefaler, at indsatsen mod PFAS, medicinrester og andre miljøfarlige stoffer bygger på konkrete reduktionsmål, tydelige virkemidler og systematisk overvågning. Overvågningen bør løbende udvikles, så ny viden om stoffernes forekomst og kombinationseffekter kan omsættes til regulering.

Sikre viden til havforvaltning. 2030-panelet anbefaler stabile og langsigtede rammer for havforskning, overvågning og forskningsinfrastruktur. Den viden skal bruges aktivt i havplanlægningen, så det samlede pres fra fiskeri, energi, råstofindvinding, forurening og andre aktiviteter vurderes i sammenhæng.

Danmark bør samtidig deltage aktivt i de internationale forsknings- og datasamarbejder, der er nødvendige for at forstå og forvalte et havmiljø, som ikke stopper ved landegrænsen.

DK skal i 2027 genbesøge vores havarealplanlægning, og vi har reelt ikke viden nok til at gøre den 'økosystem-baseret', som vi har lovet.

Katherine Richardson, 2030-panelet

12 Altinget. Hvis den nye regering vil redde havet, kan den begynde med dette vigtige forbud - Altinget Fødevarer

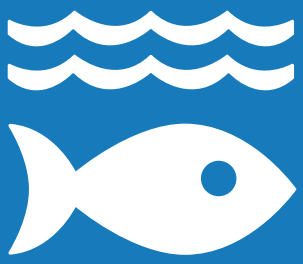

2030-PANELET